

Є. І. Сінченко – кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
факультету міжнародних відносин
СНУ імені Лесі Українки

*Роботу виконано на кафедрі іноземних мов
факультету міжнародних відносин
СНУ імені Лесі Українки*

Мовні контакти та лексичні запозичення як їх логічний наслідок
(на основі польської, французької та іспанської мов)

У статті із аналітичною метою здійснено спробу дослідження загальних чинників, шляхів та способів лексичних запозичень із однієї мови в іншу; зокрема, встановлення лексичних запозичень із французької та іспанської мов у мову польську та навпаки, їх класифікація, визначення видів асиміляції та її ступенів, відношення суспільства та офіційних інституцій до іншомовних лексичних запозичень.

Ключові слова: мовні контакти; чинники, шляхи та способи лексичних запозичень; способи та ступені асиміляції мовних одиниць; відношення до іншомовних лексичних запозичень.

Синченко Е.И. Языковые контакты и лексические заимствования как их логическое следствие (на основе польского, французского и испанского языков). В статье с аналитической целью предпринята попытка исследования общих факторов, путей и способов лексических заимствований с одного языка в другой, в частности, установление лексических заимствований из французского и испанского языков в язык польский и наоборот, их классификация, определение видов ассимиляции и ее степеней, отношение общества и официальных институций к иностранным лексическим заимствованиям.

Ключевые слова: языковые контакты; факторы, пути и способы лексических заимствований; способы и степени ассимиляции языковых единиц; отношение к иностранным лексическим заимствованиям.

Sinchenko Y.I. Language contacts and lexical borrowings as their logical sequence (based on Polish, French and Spanish languages). In the article with an analytical goal the attempt is made to research the common factors, ways and means of lexical borrowings of words from one language to another, in particular, the establishment of borrowings of words from French and Spanish into the Polish language and vice versa, their classification, determination of types and levels of assimilation, attitude of society and official institutions to foreign lexical borrowing.

Keywords: language contacts; factors, the ways and means of lexical borrowing; methods and levels of assimilation of linguistic units; attitude toward foreign lexical borrowing.

Постановка наукової проблеми та її значення.

Проблема мовних контактів піднімалася давно, активно ж вона почала досліджуватися у 60-х роках минулого століття. Перший крок та разом із тим великий внесок у цьому напрямку зробили У. Вайнрах, У. Лабов, Д. Фішман [5]. Запозичення, зокрема лексичні, стали об'єктами дослідження не тільки лексикології, а й, зокрема, історії мови та особливо, останнім часом соціолінгвістики і психолінгвістики. При цьому, зазначимо, що вивчення названої проблеми не є лінгвістичною самоціллю, адже її дослідження пов'язані із дидактичними та методологічними потребами: їхні результати сприяють типологізації мов, а отже вдосконаленню їх вивчення; з перекладознавством: саме воно опікується пошуком засобів для встановленням еквівалентності при перекладі та його адекватності.

Питання лексичних запозичень у польську мову, як з'ясувалося при дослідженні наукових джерел, недостатньо вивчене, хоча обсяг їх, як свідчить фактологічний матеріал, значний. Існує обмаль теоретичних робіт, присвячених проблемі співставлення хоча би двох мов: французької та польської, іспанської та польської. Проте, нам видається актуальним такого роду дослідження, адже мовні контакти між представниками вказаних країн є надзвичайно тісними, оскільки їх мешканці традиційно співпрацюють в галузі економіки, сільського господарства, науки, культури та туризму. Тож процес та результати лексичних запозичень із словника вказаних країн і стали **предметом** нашого вивчення.

Метою дослідження є встановлення основних чинників, шляхів та способів запозичень в цілому та, зокрема, що стосується польсько-іспансько-французьких мовних контактів.

Завданнями є встановлення різновидів мовних контактів, класифікація лексичних запозичень у польській мові та відношення до них суспільства і офіційних інституцій, ступінь асиміляції у плані подальшого словотворення.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.

В історії природних людських мов практично неможливо опинитися у ситуації, де б одна мова розвивалася поза контактами із іншими мовами. Поряд із внутрішніми чинниками розвитку природних мов, які визначаються насамперед комунікативними та когнітивними потребами самих мовців, мовні контакти є важливим зовнішнім чинником такого розвитку, підкреслює О.Чередниченко, відомий український дослідник, теоретик та практик, перу якого належать праці із перекладознавства та дослідження проблем комунікації [1, с.25]. Автор говорить про *прямі, безпосередні та непрямі, опосередковані* мовні контакти. Перші встановлювалися здебільшого внаслідок насильницьких завоювань одних народів іншими, створення великих колоніальних імперій. Такі прямі мовні контакти

визначаються як *вимушені* [1,с.40]. На наш погляд, до них варто віднести також і сучасні міграційні процеси, матрімоніальні причини, на актуальному етапі – можливості здобування освіти різного рівня, спільні науково-дослідні, економічні, політичні, освітні, культурні тощо проекти, релігійні чинники, стиль життя, коли інша спільнота сприймається як більша прогресивна та спонукає до наслідування її способу життя.

Опосередкований шлях – це шлях книжних запозичень. У середньовіччі таким посередником була латинь. Саме нею поширювалася, відмічає О.Чередниченко, релігійна, наукова, художня література, а через латинь запозичалася і древньогрецька та арабська мови. Культуро-мовна спадщина отримана внаслідок таких процесів відіграла потужну роль у становленні та розбудові сучасних мов, перетворилася нині на спільне надбання їх носіїв. Висунення певної етнічної культури на передові позиції у світовій цивілізації сприяє зростанню престижу мови, яка обслуговує цю етнічну культуру, а отже поширює її вплив на інші мови та культури, передусім сусідні [1, с. 27]. Так, Італія дала багато запозичень в галузі архітектури, музики, малярства, банківської та військової справи. Франція – дипломатії, культури. США, лідер у галузі інформатики, збагатив світові мови відповідною термінологією. Такі запозичення стали, практично, сучасними інтернаціоналізмами. Престиж певної мови серед іншомовних спільнот може підтримуватися *об'єктивними чинниками* (культурний вплив нації, її здобутки у галузі економіки, науки, техніки, літератури, мистецтві, інформації) та *чинниками суб'єктивними* (державна політика щодо захисту та поширення своєї мови через засоби масової інформації, роботу відповідних установ, наприклад, освітніх).

Серед інших чинників, які впливають на лексичні запозичення, польський філолог М. Банко у своїй передмові до словника запозичень у польську мову назвав так званий *снобізм*, коли люди хочуть підкреслити свою освіченість, та *моду*, коли вони хочуть виглядати привабливішими, впливати на інших [2].

Сьогодні, стверджують дослідники, є набагато більше мов, ніж країн, а тому навряд чи навіть гіпотетично можна стверджувати, що існують країни, яким вдалося чи вдається уникнути мовних контактів. Білінгвізм / полілінгвізм став явищем планетарного масштабу та характерний для багатьох підприємств, груп, сімей та навіть окремих осіб. Ось чому мовні контакти можна визначати як *масові, групові та індивідуальні*.

Зростаюча мобільність людей, ріст у геометричній прогресії засобів сучасної комунікації призводить до грандіозних багатомовних контактів, стверджує Вільям Франсіс Маккей [5]. Цьому сприяють в цілому інтеграційні, глобалізаційні процеси, поява такого феномену сучасності як багатокультурність, яка є їх наслідком.

Природним та необхідним наслідком процесу мовного розвитку та мовних контактів є запозичення на усіх рівнях: фонетичному, граматичному та

особливо лексичному. Тут, для прикладу, можна навести той факт, що у іспанській мові замість традиційної вимови літер у та *ll* як [ль], або [й], усе частіше вимовляють [дж], що є наслідком впливу англійської мови. У Камеруні, наприклад, найбільш поширеним видом побудови питального речення є інверсія, якій поступаються відповідно інтонаційно оформлений прямий порядок слів та конструкція із питальним зворотом *est-ce que*, що також відбувається під впливом англійської мови, яка є другою офіційною мовою країни і яка надає перевагу інверсійній структурі питального речення.

Закономірно, що чим більш інтенсивні та багатогранні зв'язки, тим більш чисельні запозичення. Сьогодні ми говоримо не просто про пластичність мовних кордонів, ми стверджуємо про закономірну мовну глобалізацію. Мовні контакти та іншомовні запозичення можуть кваліфікуватися, частіш за усе, як *добровільні, усвідомлені*.

Відношення суспільства в цілому та його відповідних інституцій різне у кожній країні: від пуризму до відкритості словника для лексичних запозичень, від сприйняття явища як нормального процесу до його відторгнення. Одні вважають, що лексичні запозичення сприяють збагаченню словникового запасу мови, його еволюції, і не шкодять самотності мови, так як при цьому зберігається її власний основний словник, незмінним граматичний устрій та не порушуються внутрішні закони мовного розвитку. Інші ж упевнені, що лексичні запозичення засмічують мову. Так, іспанці та французи ставлять перепони для проникнення у свої словники англіцизмів, німці так само – французьких слів. У Росії часто як офіційні, так і неофіційні особи стверджують, що збереження чистоти її мови є гарантією національної безпеки країни. Франція ж до того чинить певний тиск на засоби масової інформації та включає у словник лексеми лише після обговорення та погодження зі спеціалістами галузі. Іноземні фільми обов'язково супроводжуються титрами, і держава пропонує каналам певні пільги, якщо фільми, або інша телепродукція демонструється французькою мовою, наприклад, у вигляді зменшення податків. Проте, цілком зрозуміло, що явище запозичень, особливо лексичних, є об'єктивною реальністю, яка важко піддається суб'єктивним, часовим чи політичним факторам.

Цікаве порівняння у цьому відношенні пропонує М.Банко. Він описує погляди на запозичення як крайні: пуристи порівнюють цей процес із городом, де запозичення є зіллям, яке треба знищувати, аби дати можливість рости сходам. Більш ліберальні особи приймають природній шлях, прирівнюються до екологів: нехай, мовляв, мова сама собі дає раду. Мові слід допомагати тільки тоді, коли вона сама не може впоратися. Дослідник, разом із тим, вказує, що більшість небайдужих все ж таки займає помірковану позицію, проте не безкритичну [2].

Говорячи про український медіадискурс, який у всіх країнах є найбільш динамічним у плані лексичних так званих «інновацій» у тому числі й запозичень, О.Чередниченко, наприклад, відстоює позицію про *виправдані запозичення* (географічні, історичні, політичні та інші реалії, запозичення на

позначення нового концепту, раніше не відомого носіям мови-реципієнта). Вони збагачують концептуальну картину світу, інтегруються у її лексико-семантичну систему, набувають морфологічних ознак за її моделями, пропонують словотворчі парадигми. Але автор разом із тим наголошує, що у мові медійників є багато чого, без чого можна було би обійтися, що жодним чином не вписується у літературний стандарт: це надмірне вживання ксенізмів (насамперед русизмів та англіцизмів) [1, с. 9-70].

Інколи важко з точністю довести із якої саме мови і у яку потрапило слово. Так, наприклад, польське *asocjować* маємо у словнику іспанської мови: *asociar*, німецької: *assoziiieren*, французької: *associer*, англійської *associate*. Сліди ж його ведуть до латинського *associare*. Важко встановити чи потрапило воно безпосередньо із однієї мови у іншу, чи опосередковано, через якусь третю. Буває так, що слово запозичається однією мовою з іншої, а потім у неї ж і повертається. Як, наприклад, запозичене у французьку із англійської мови слово *tennis* походить саме від французького *tenez*, що буквально означає «лови» (мається на увазі м'ячик); або ж *roast beef*: друга частинка цього слова *beef* означає – яловичина. Французьке слово *beuf* було запозичене у англійську мову, до нього додали слово *roast*, і у такому вже варіанті воно повернулося назад у французьку мову. Ці ж запозичення знаходимо і у польському словнику: *tenis* та *rostbef*, то ж можна з упевненістю стверджувати про їх інтернаціональний характер.

Галльське слово *cotte*, французькою *cabane*, означає 'халупа', було запозичене у англійську мову та дало *cottage* – *котедж*, і з таким уже значенням у XVIII столітті повернулося у Францію. Дієслово *fleureter* зникло у XIX столітті на користь *conter fleurette* та *courtiser*. У Англії воно дає *to flirt*, а потім у Франції *flirter* [3, с. 73].

Існує припущення, що слово *шапка* прийшло в українську мову із французької (*chapeau*) через німецьку, або ж польську мову. Потім відбулося зворотне запозичення: зараз знаходимо у французькій мові «*шапка*», що означає тільки 'шапку із хутра, шапку-вушанку'.

У роботі Є. Копеца та Е. Гоголевського «Les emprunts lexicaux français dans la langue polonaise des émigrés polonais du Nord de la France» досліджуються історичні причини та шляхи запозичень у польську мову із мови французької. Проте автори обмежуються лише аналізом запозичень у мову тих поляків, які емігрували у Францію на початку XX століття та їх нащадків. Вони зокрема вказують, що французька лексика потрапляла разом із новими предметами, як наприклад: *konżelater* (холодильник), адміністративними позначеннями: *biuro de szomasz* (центр допомоги безробітним), *departament* (департамент), *region* (регіон), абстрактними поняттями: *moral* (мораль), *kurasz* (кураж), словами професійного словника *garda* (охорона), *tapik* (килим, транспортна стрічка). Іноді лексикон поляків, особливо молодих, поповнювався через забування польських слів. Так з'явилися *douanier* (митник), *batem* (хрестини), *pisin* (басейн) [4].

Проведене нами дослідження дало змогу знайти у сучасній польській мові значну кількість запозиченої із французької мови лексики, що стосується **дипломатії**: *demokracja, dyplomacja, arystokracja, ambasada, ambasador, amkonsul, rewolucja, kontrakt*; **політики**: *absolutyzm, autokracja, biurokracja*; **економіки**: *branża, emisja, nuworysz, profit*; **мистецтва**: *balet, piruet, parter, loggia, amfiteatr, kulisa, antrakt, aranżować, fowizm, entrée*; **юриспруденції**: *dementi, motyw*; **лінгвістики та літературознавства**: *deskryptywny, dialekt, dialog, emfaza, wodewil*; **психології, етики тощо**: *altruista, kaprys, brawura, notabl*. Серед французьких лексичних запозичень у польську мову зустрічаємо назви **прикрас**: *biżuteria, bransoleta, kolia, brylant*; **місця, споруд**: *aleja, szosa, parapet, pasaż, witraż, portal, anturaż, balustrada, mansarda, hotel*; **меблів та речей домашнього користування**: *garderoba, fotel, kaminek, bankieta, kanapa, abażur, antresola, flakon*; **речей для подорожей**: *sakwojaż, bagaż, waliza*; **професій, роду діяльності**: *bakalarz, doktor, profesor, student, portie, aktor, aktorka, ekonomista, figurant, patron, szef, alpinista, animator, cyklista, metr*; **абстрактних понять**: *aktywować, awantaż, erotyzm, esprit [espri], nonsens*; **одягу**: *makintosh, uniform, krawat, epolet*; слів, що стосуються **кулінарії та посуду**: *baton, bagietka, farsz, omlet, krewetka, kotlet, tort, zupa, krokiet, sałata, cydr, kompot, margaryna, furszet*; назв **речовин, матеріалів**: *karton, celuloza, beton*; позначення **дій, процесів**: *angażować, artykułować, banalizować, demontaż, drenaż, melanż, wizyta, wojaż*; а також **числівники**: *milion, miliard*; елементи **оцінки**: *correct, dyshonor, ewaluacja*; **іншого**: *adres, kontrola, brulion, ceremoniał, detal menu [meni], miraż, raport*. У польському словнику можна знайти, що вже стали загальними поняттями, французькі *tartuffe* (брехун) та *żigolo* (альфонс, утриманець).

Щоб проілюструвати кількість запозичених слів у польську мову, варто поглянути на невелику сукупність речень, де підкреслені саме запозичення галльські (прямі чи опосередковані через французьку мову):

Od patrona uciec się nie da, więc słowo o nim. To dwukrotny premier Francji, podwójny minister finansów i spraw zagranicznych, kluczowa postać w tworzeniu powojennych rysów kontynentu i stosunków transatlantyckich, słowem – jeden z ojców Unii Europejskiej i NATO.

Часто запозичене слово, або ж його елемент використовується для подальшого словотворення. Таким чином з'являються похідні від запозичених слів: *adaptacja - adaptacyjny, adaptatywny, adaptowa*; *apel - apelacja, apelacyjny, apelować*.

Найбільш використовуваними способами асиміляції запозичених лексем є, як спостерігаємо, використання словотворчого елемента іншомовного слова та польських морфем: *szansonista*, де до французької основи *chanson* був доданий суфікс *-ista*; рідше транслітерація: *correct [korrekt], nonsens, passé, progres*. Дуже поширена, як свідчить аналіз фактологічного матеріалу, транскрипція: *adieu [adje], aliens, anons, á rebours [a rebur], argot [argo], au courant [o kurã], au revoir [o rewuar], automobil, bon mot [bq mo], bon ton [bq tq], bon vivant [bq wiwã], bon viveur [bq wiwer], charme [szarm], dessous [desu],*

dossier [dosje], en bloc [ã blok], en gros [ã gro], en face [ã fas], par excellence [parekselãs], tête-à-tête [tetatet], vis-à-vis [wizawi]. Наприклад:

1) Kolekcja *Né Comme Ça* jesień/zima 2011.

2) Na pewno nie ja! Choć do walki staję *vis a vis* wiatraka.

Попередню класифікацію дало нам можливість провести дослідження словника іншомовних запозичень у польську мову та текстів преси, які, як відомо, найбільш відкриті для лексичних запозичень, порівняно із текстами інших функціональних стилів:

Сі projektanci nie są stylistycznie spójni. Oni są bardzo różni – od *hip-hopowej* mody po taką bardziej na granicy z *haute couture*.

Що ж стосується вивчення польського словника загальноживаної лексики, то тут, як не дивно, ще не знаходимо такого поширеного французького запозичення у багатьох мовах та стилі преси як вище приведене *haute couture*, а лише польське *wysokie szycie*. Проте маємо *pret-a-porter*. Не маємо *cache-nez*, а лише *szalik*. Не знаходимо *manto*, а лише *palto damskie*, яке, зрештою, теж є французьким запозиченням. Не забажав польський словник поповнитися такими популярними запозиченими багатьма мовами словами, як *champion*, а залишив *mistrz* (чемпіон), *bras – kinkiet* (бра), *ensemble – razem* (разом), *pièce – sztuka* (мистецтво), *trottoire – chodnik* (тротуар), *silhouette – sylwetka* (силует), *bordure – lampas* (бордюр), *coniac – winiak* (коньяк), *champagne – igrzyste wino* (шампанське).

Спостерігаємо тут і слова-псевдоінтернаціоналізми: слово *dywan* у польській означає 'килим', а не 'диван', як у французькій (*divan*), *awans* – 'підвищення по службі', *awantura* – 'скандал', *deputat* – 'натуроплата'. Наприклад:

1) Kadra Stephane'a Antigi wykonała plan, jakim był *awans* na mistrzostwa Europy 2015.

2) Szpitalny oddział ratunkowy i *awantura* w kolejce. Poszło o kilka godzin czekania. Zdenerwowana kobieta, która przyszła z cierpiącą matką, nie kryje swojego oburzenia i wymienia się numerem telefonu z inną pacjentką, by wnieść skargę na szpital. W tym czasie do akcji wkracza ochroniarz, któremu puszczają nerwy i wykręca kobiecie rękę. To kolejna bulwersująca historia ze szpitala i kolejne pytania: dlaczego pacjenci muszą czekać na pomoc tam, gdzie ratunek jest w nazwie.

Що стосується іспанських запозичень, то їх у польській мові відносно незначна кількість: *bonanza, infanteria, embargo, tango, flamenko, korrida, toreador, matador, sombrero, donżuan, fanfarrón, paella, tortilla, pasadoble, tornado*. У той час, як у самій французькій та іспанській бачимо обмаль запозичень із мови польської. Вони, в основному, стосуються позначень реалій, на зразок: *pierogi, plasek, bigos, sernik, katarzynki, polonesa – polonaise, polka – polca* (танок полонез). А незначна їх кількість, відповідно, не піддається чіткій систематизації, класифікації.

Висновки. Різноманітні контакти людських спільнот відбувається, у першу чергу, через мову та за її допомогою. Їх інтенсивність та багатогранність сприяє сьогодні особливо великій кількості запозичень на усіх мовних рівнях, у тому числі, й фонетичному та граматичному. Та

найбільш чисельними, звісно, є лексичні запозичення, оскільки лексика є найбільш мобільною частиною мови. Словник польської мови був і залишається відкритим для лексичних запозичень. При цьому, тематика лексичних запозичень та їх форми є дуже різноманітними. Французькі та іспанські лексичні запозичення у польській мові підкоряються, в основному, граматичним, морфологічним та синтаксичним законам польської мови. Вони у тому числі й мають відхилення як стилістичного так, і змістового характеру (псевдоінтернаціоналізми), як це в цілому характерно для лексичного складу будь-якої мови.

Перспективи подальшого дослідження. Перспективними видаються дослідження найновіших запозичень, на матеріалі текстів преси, художньої літератури, лексичні запозичення у польську мову лексики на позначення політичної тематики, наприклад українських лексем, у світлі останніх історичних подій в Україні.

Література

1. Чередниченко О. Про мову та переклад / Чередниченко О. – Київ : Либідь, 2007. – 247 с.
2. Bańko M., Drabik L., Wiśniakowska L. Słownik spolszczeń i zapożyczeń / Bańko M., Drabik L., Wiśniakowska L. – Warszawa : Wydawnictwo naukowe PWN, 2007. – 388 с.
3. Girardet J., Cridkig G-M, Dominique P. Le nouveau sans frontière 3 / Girardet J., Cridkig G-M, Dominique P. – Paris : Clé international, 1990. – 176 p.
4. Jerzy Kopec, Edmond Gogolewski. Les emprunts lexicaux français dans la langue polonaise des émigrés polonais du Nord de la France / Kopec J. , Gogolewski E. // Revue des études slaves, 1979. Volume 52. N 52- 4 . – P. 477- 482.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cairn.info/revue-langue-francaise-2010-3-page-3.htm>